

«Ειδική Αγωγή»

ΒΑΣΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: **5Η**

«Σχολική Συμβουλευτική»

ΣΥΝΕΔΡΙΑ: **4Η**

«Προκλητική Συμπεριφορά: Αξιολόγηση και Παρέμβαση»

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ
Ελένη Ν. Νικολάου, Ph.D.
Επίκουρη Καθηγήτρια
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περιεχόμενα

Ορισμός 3

Παράγοντες κινδύνου και προστατευτικοί παράγοντες 5

Αξιολόγηση και Σχεδιασμός Παρεμβάσεων 7

Λειτουργική Ανάλυση της Συμπεριφοράς 7

Η οικοσυστημική προσέγγιση στο σχεδιασμό παρεμβάσεων 10

Σχέση σχολείου-οικογένειας 11

Η Πρόληψη της προκλητικής συμπεριφοράς στο σχολικό περιβάλλον 14

Προγράμματα πρόληψης που απευθύνονται στην οικογένεια 14

Σύνοψη/Ανακεφαλαίωση Αντικειμένου Συνεδρίας 17

Βιβλιογραφία 18

Ορισμός

Στην παρούσα συνεδρία οι επιμορφούμενοι/νες θα εξοικειωθούν με την έννοια της προκλητικής συμπεριφοράς, την επίδραση των παραγόντων κινδύνου και των προστατευτικών παραγόντων στη διαμόρφωσή της, καθώς και τις βασικές αρχές της αξιολόγησης της προκλητικής συμπεριφοράς και σχεδιασμού παρεμβάσεων. Βασικό θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο στηρίζεται ο σχεδιασμός των παρεμβάσεων είναι η λειτουργική ανάλυση και η οικοσυστημική προσέγγιση.

Σκοπός:

Σκοπός της τρέχουσας συνεδρίας είναι να αποσαφηνίσει τον ορισμό, τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους παράγοντες κινδύνου και τους προστατευτικούς παράγοντες, την έννοια της λειτουργικής ανάλυσης της συμπεριφοράς η οποία συνδέεται με την αξιολόγηση και το σχεδιασμό παρεμβάσεων, καθώς και τη σημασία της συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας στην αντιμετώπιση. Παράλληλα, παρουσιάζεται το σκεπτικό της οικοσυστημικής προσέγγισης στο σχεδιασμό παρεμβάσεων.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα:

Στο τέλος της συνεδρίας οι επιμορφούμενοι/ες θα πρέπει να είναι σε θέση:

- ✓ Να διατυπώνουν το σκεπτικό της λειτουργικής ανάλυσης της συμπεριφοράς ως μέθοδο αξιολόγησης
- ✓ Να περιγράφουν τον σχεδιασμό παρεμβάσεων πρόληψης
- ✓ Να κατανοούν την πολυπαραγοντική φύση της προκλητικής συμπεριφοράς

Έννοιες κλειδιά: *προκλητική συμπεριφορά, λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς,, σχέση σχολείου-οικογένειας*

Μέλη Συγγραφικής Ομάδας Βασικού Κειμένου Μελέτης
Ελένη Ν. Νικολάου, Ph.D. *Επίκουρη Καθηγήτρια*
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ορισμός προκλητικής συμπεριφοράς

Η προκλητική συμπεριφορά έχει επιπτώσεις στη μάθηση, τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα και γενικότερα στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί ο αριθμός των παιδιών που επιδεικνύουν προκλητική συμπεριφορά. Το 10-15% των παιδιών της προσχολικής ηλικίας εκδηλώνουν προκλητική συμπεριφορά, το οποίο τους θέτει σε κίνδυνο να αναπτύξουν συναισθηματικές ή συμπεριφορικές διαταραχές.

Η προκλητική συμπεριφορά (challenging behaviour) αναφέρεται σε επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφοράς, τα οποία παρεμβαίνουν στη μάθηση και στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με τους ενήλικες και τα συνομήλικα παιδιά (Smith & Fox, 2003). Η προκλητική συμπεριφορά είναι μια μη φυσιολογική συμπεριφορά η οποία χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ένταση, συχνότητα και διάρκεια που θέτουν σε κίνδυνο τη σωματική ασφάλεια του ίδιου του ατόμου και των άλλων (Rauf, 2012). *Προκλητική συμπεριφορά μπορεί να είναι η επιθετική συμπεριφορά, η αυτο-τραυματική και η στερεοτυπική συμπεριφορά, οι οποίες είναι οι πιο συχνές μορφές στα παιδιά με νοητικές αναπηρίες* (Truyen, 2016).

Όταν τα παιδιά με σημαντικά προβλήματα δεν εντοπίζονται εγκαίρως και δεν αντιμετωπιστούν τα προβλήματά τους απαιτούν πιο εντατικές υπηρεσίες μακροπρόθεσμα. Οι επιπτώσεις των προβλημάτων αυτών είναι η απόρριψη από τα συνομήλικα παιδιά και η μειωμένη σχολική επίδοση.

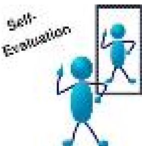
Παράγοντες κινδύνου και προστατευτικοί παράγοντες

Παράγοντες κινδύνου για την ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς είναι ο χαμηλός δείκτης νοημοσύνης, η καθυστέρηση στην ανάπτυξη του λόγου, το χαμηλό εισόδημα (Kanne & Mazurek, 2011). Παράλληλα, παράγοντες κινδύνου μπορεί να είναι περιγεννητικά αίτια και η δύσκολη ιδιοσυγκρασία των παιδιών, όπως η παρορμητικότητα και η ευερεθιστότητα. Επίσης, οικογενειακοί παράγοντες όπως τα προβλήματα ψυχικής υγείας των γονέων, η κακοποίηση του παιδιού και οι τακτικές διαπαιδαγώγησης.

Οι συγκρούσεις μεταξύ των γονέων, οι συγκρούσεις μεταξύ παιδιών-εφήβων και γενικότερα

ένα συγκρουσιακό οικογενειακό περιβάλλον συνδέονται με προβλήματα προσαρμογής των παιδιών. Το οικογενειακό περιβάλλον συγκαταλέγεται στους παράγοντες που λειτουργούν προστατευτικά όπως και η ιδιοσυγκρασία του παιδιού και η στήριξη. Η ζεστασιά και η συναισθηματική ασφάλεια έχουν επίδραση στη ψυχική ανθεκτικότητα του παιδιού. Οι στρεσογόνες συνθήκες δεν έχουν δυσμενή επίδραση στη ζωή του παιδιού όταν αισθάνεται ότι οι γονείς του καλύπτουν τις συναισθηματικές του ανάγκες. Οι θετικές σχέσεις γονέων-παιδιών και ο δυνατός δεσμός που έχουν αναπτύξει μεταξύ τους μπορούν να τα προστατεύσουν από τις συγκρούσεις που βιώνουν στο οικογενειακό περιβάλλον. Επίσης, η ποιότητα της επίβλεψης της συμπεριφοράς του παιδιού αποτελεί προστατευτικό παράγοντα (Formsoso, Gonzales & Aiken, 2000). Ακόμα, η καλή σχέση με την ομάδα των συνομηλίκων λειτουργεί προστατευτικά σε παιδιά που βιώνουν συγκρούσεις στο οικογενειακό περιβάλλον. Οι προστατευτικοί παράγοντες τροποποιούν τις αντιδράσεις απέναντι στα αντίξοα γεγονότα έτσι ώστε οι οικογένειες να αποφύγουν τις αρνητικές επιπτώσεις. Οι παράγοντες κινδύνου είναι οι συνθήκες οι οποίες αυξάνουν την πιθανότητα αρνητικών επιπτώσεων. Η ανθεκτικότητα της οικογένειας ενισχύεται από τους προστατευτικούς παράγοντες και παράλληλα αναστέλλεται από τους παράγοντες κινδύνου (Benzies & Mychasiuk, 2009).

Κανένας παράγοντας κινδύνου από μόνος του δεν οδηγεί στην εκδήλωση της προβληματικής συμπεριφοράς. *Η παρουσία μιας σειράς παραγόντων οι οποίοι επιδρούν συνδυαστικά οδηγούν στην ανάπτυξη και διατήρηση της προβληματικής συμπεριφοράς.* Επιπλέον, είναι πιθανόν να υπάρχουν αμοιβαίες επιδράσεις ανάμεσα στους παράγοντες κινδύνου. Για παράδειγμα, ένα παιδί με δύσκολη ιδιοσυγκρασία δε θα εκδηλώσει προβληματική συμπεριφορά, αν έχει γονείς που μπορούν να διαχειριστούν τη συμπεριφορά του και τους στρεσογόνους παράγοντες της οικογενειακής ζωής (Nelson, Stage, Duppong-Hurley, Synhorst, & Epstein, 2007).

Ατομική Δραστηριότητα 1

Ποια η σχέση ανάμεσα στους παράγοντες κινδύνου και τους προστατευτικούς παράγοντες ως προς την εκδήλωση της προκλητικής συμπεριφοράς ;

Αξιολόγηση και Σχεδιασμός Παρεμβάσεων

Λειτουργική Ανάλυση της Συμπεριφοράς

Η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς έχει ως στόχο να εντοπίσει τη λειτουργία της συμπεριφοράς του παιδιού και το σκοπό της συμπεριφοράς σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Δίνει ελάχιστη σημασία στα ενδοψυχικά βιώματα. Συνδυάζει πληροφορίες από συνεντεύξεις, προβολικές μεθόδους για την καλύτερη κατανόηση της συμπεριφοράς (O'Connor & Ammen, 2013).

Η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς αποτελεί μια μέθοδο αξιολόγησης των προβλημάτων συμπεριφοράς των παιδιών. Η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς μπορεί να συμβάλει στον εντοπισμό των παραγόντων που προηγούνται και έπονται της προβληματικής συμπεριφοράς. Η λειτουργική ανάλυση μας βοηθά να κατανοήσουμε γιατί εκδηλώνονται οι προκλητικές συμπεριφορές και συμβάλλει στον σχεδιασμό των παρεμβάσεων, καθώς περιλαμβάνει τους σημαντικούς παράγοντες που σχετίζονται με τη διατήρηση αυτών των συμπεριφορών. Πιο συγκεκριμένα απαντά σε δύο ερωτήματα:

1. Ποιο είναι το αποτέλεσμα της προκλητικής συμπεριφοράς του παιδιού;
2. Το παιδί αποκτά την προσοχή των ενηλίκων ή των παιδιών του περιβάλλοντος του;

Ο σχεδιασμός της παρέμβασης στηρίζεται στην απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα οι οποίες έχουν ως στόχο να τροποποιήσουν ή να περιορίσουν τους παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση της συμπεριφοράς. Η αναγνώριση των παραγόντων που συμβάλλουν στις προκλητικές συμπεριφορές μέσω της λειτουργικής ανάλυσης αποτρέπει την εκδήλωση αυτών των συμπεριφορών και την εκπαίδευση των παιδιών σε προσαρμοστικές συμπεριφορές που θα αντικαταστήσουν τις δυσλειτουργικές. Η Λειτουργική Ανάλυση περιλαμβάνει α) τον προσδιορισμό με σαφήνεια των συμπεριφορών-στόχων, β) τον

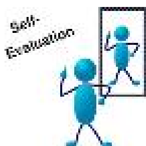
καθορισμό των γεγονότων στο περιβάλλον που αυξάνουν την εκδήλωση των συμπεριφορών, των συνθηκών που προηγούνται και έπονται της εκδήλωσης της συμπεριφοράς, γ) την διατύπωση υποθέσεων για τη λειτουργία ή το σκοπό της συμπεριφοράς, δ) τον σχεδιασμό παρεμβάσεων που στοχεύουν στους παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση ή διατηρούν τη συμπεριφορά. Η λειτουργική ανάλυση περιλαμβάνει κλίμακες μέτρησης, συνεντεύξεις και παρατήρηση για τον εντοπισμό των παραγόντων που συμβάλλουν στις προκλητικές συμπεριφορές. *Σε ένα πρώτο επίπεδο γίνεται αξιολόγηση της συμπεριφοράς στο περιβάλλον στο οποίο εκδηλώνεται.*

Για *παράδειγμα*, ερωτήματα στα οποία βασίζεται η λειτουργική ανάλυση είναι τα εξής:

- Υπάρχουν συγκεκριμένα παιδιά που όταν είναι παρόντα εκδηλώνεται η συμπεριφορά;
- Η συμπεριφορά εμφανίζεται αφού πρώτα έχει εκδηλωθεί από τους άλλους ;
- Η συμπεριφορά μειώνεται ή αυξάνεται όταν οι ενήλικες αντιδρούν με συγκεκριμένο τρόπο ;
- Υπάρχουν κανόνες στην τάξη και οι κανόνες αυτές έχουν γνωστοποιηθεί με σαφήνεια στα παιδιά ;
- Οι προσδοκίες για την κατάλληλη συμπεριφορά είναι σαφείς και έχουν γίνει κατανοητές από τα παιδιά ;

Σε ένα *δεύτερο επίπεδο* γίνεται αξιολόγηση των συμπεριφορών υψηλού-κινδύνου. Η αξιολόγηση πραγματοποιείται σε παιδιά των οποίων η συμπεριφορά επιμένει παρά τις παρεμβάσεις τροποποίησης του περιβάλλοντος. Τα παιδιά αυτά χρειάζονται πιο εντατικές παρεμβάσεις. Παραδείγματα τέτοιων παρεμβάσεων είναι η εκπαίδευση σε κοινωνικές δεξιότητες και η διδασκαλία στρατηγικών επίλυσης συγκρούσεων. Ο εντοπισμός των παιδιών, των οποίων η συμπεριφορά τα θέτει σε κίνδυνο για την ανάπτυξη συναισθηματικών/συμπεριφορικών διαταραχών θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με τη χρήση σταθμισμένων εργαλείων ανίχνευσης. Η παρέμβαση σε ένα τρίτο επίπεδο στηρίζεται

στη λειτουργική ανάλυση. Αν υποθέσουμε ότι μια συγκεκριμένη συμπεριφορά έχει ως στόχο να προσελκύσει τη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών και να αποφύγει το παιδί κάποιες εργασίες, οι παρεμβάσεις θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την προσοχή του δασκάλου όταν επιδεικνύει τις κατάλληλες συμπεριφορές και τη διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων.

Ατομική Δραστηριότητα 2

Ποια θεωρείτε ότι είναι τα εμπόδια στη συνεργασία εκπαιδευτικών-γονέων ;

Ατομική Δραστηριότητα 3

Ποιες μπορεί να είναι οι προσδοκίες των γονέων από τους εκπαιδευτικούς κατά τη γνώμη σας;

ΑΤΟΜΙΚΗ Δραστηριότητα 4

Στο άρθρο των Ματσαγγούρα και Πούλου (2009) αναφέρεται ότι*:*

"Παρά την κοινή αποδοχή της σπουδαιότητας της συνεργασίας σχολείου-οικογένειας, δεν καθίσταται πάντα εύκολη η επίτευξή της. Οι σχέσεις γονέων και εκπαιδευτικών συχνά χαρακτηρίζονται από αντιπαραθέσεις, γεγονός που οφείλεται, εκτός των άλλων, στο διαφορετικό τρόπο με τον οποίο οι εμπλεκόμενοι αντιλαμβάνονται το περιεχόμενο και το πλαίσιο της συνεργασίας ".

Πως αντιλαμβάνεστε το περιεχόμενο της συνεργασίας με τους γονείς ;

ΠΡΟΤΑΣΗ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΕ ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- **Ματσαγγούρας**, Γ. Η., & **Πούλου**, Μ. (2009). Σχέσεις σχολείου και οικογένειας: συγκριτική παράθεση απόψεων εκπαιδευτικών και γονέων. *Μέντορας, τ. 11*, Αθήνα.
- **Μπρούζος**, Α. (2002). Συνεργασία σχολείου-οικογένειας: προβλήματα και δυνατότητες ανάπτυξης της. *Επιστημονική Επετηρίδα, τ.15*, σελ. 97-135 .
- **Νικολάου**, Ε. (2017). Η πρόληψη των διαταραχών διαγωγής κατά την προσχολική ηλικία. Στον ηλεκτρονικό συλλογικό του Π.Μ.Σ. "Περιβαλλοντική Εκπαίδευση" με θέμα *"Κοινωνική και Πολιτισμική βιωσιμότητα". Τόμος 1*, Σελίδες 223-238. Εκδόσεις Π.Μ.Σ Περιβαλλοντική Εκπαίδευσης, ΤΕΠΑΕΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- **Πούλου**, Σ. Μ. (2015). Κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες εκπαιδευτικών, σχέσεις εκπαιδευτικών μαθητών και μαθητική συμπεριφορά: αντιλήψεις εκπαιδευτικών. *Hellenic Journal of Psychology, Vol. 12*, pp. 129-155.

Η οικοσυστημική προσέγγιση στο σχεδιασμό παρεμβάσεων

Η οικοσυστημική προσέγγιση η οποία προέρχεται από τη θεωρία του Brofenbrenner (1979) χρησιμοποιείται επίσης για το σχεδιασμό παρεμβάσεων πρόληψης και αντιμετώπισης. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη θεωρία, το παιδί εντάσσεται σε ένα σύνολο κοινωνικών *υποσυστημάτων* τα οποία έχουν επίδραση στην ανάπτυξη του παιδιού. Το πρώτο υποσύστημα στο οποίο εντάσσεται το παιδί είναι το *μικροσύστημα*. Το μικροσύστημα είναι το άμεσο περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται το παιδί, όπως για παράδειγμα, το σχολείο και η οικογένεια. Το δεύτερο υποσύστημα είναι το *μεσοσύστημα*, το οποίο αναφέρεται στη σχέση

μεταξύ των μικροσυστημάτων. Η σχέση ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια είναι ένας παράγοντας του μεσοσυστήματος. Το τρίτο σύστημα είναι το *εξωσύστημα*, με το οποίο το παιδί δεν έρχεται σε επαφή, ωστόσο επιδρά στην ανάπτυξη του παιδιού, όπως για παράδειγμα η εργασία των γονέων του. Οι συνθήκες εργασίας στο επάγγελμα των γονέων είναι πολύ πιθανόν να ασκήσουν επίδραση στην ανάπτυξη του παιδιού. Τέλος, το *μακροσύστημα* περιλαμβάνει όλα τα προηγούμενα υποσυστήματα και αναφέρεται στην κουλτούρα, τις αξίες και τον τρόπο ζωής. Αυτή η προσέγγιση ενθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς να αναπλαισιώσουν τις ερμηνείες τους για την προκλητική συμπεριφορά του παιδιού με βάση τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα διάφορα υποσυστήματα και να τροποποιήσουν την προσέγγιση τους απέναντι στο παιδί (McPhee, & Craig, 2009).

Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνεργαστούν για να ενισχύσουν τις μαθησιακές εμπειρίες στην τάξη και στο σπίτι. Μπορούν να συνεργαστούν ως προς τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, υιοθετώντας κοινές τακτικές και μεταδίδοντας τους σταθερά μηνύματα για τη συμπεριφορά τους. Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνεργαστούν στην αξιολόγηση των γνωστικών και συναισθηματικών αναγκών των παιδιών.

Σχέση σχολείου-οικογένειας

Η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και διατήρηση της προβληματικής συμπεριφοράς, επομένως τα προβλήματα συμπεριφοράς πρέπει να αξιολογηθούν και στο πλαίσιο των αλληλεπιδράσεων γονέων-παιδιών. Η συμμετοχή της οικογένειας στο σχεδιασμό των παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της προκλητικής συμπεριφοράς των παιδιών είναι απαραίτητη, καθώς ασκεί σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη του παιδιού. Η οικογένεια γνωρίζει τους στόχους και τις αξίες της, το καθημερινό και εβδομαδιαίο της πρόγραμμα. Επιπλέον, τα παιδιά με προκλητική συμπεριφορά επηρεάζουν την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων με τους γονείς και τα αδέλφια. Οι γονείς μπορεί να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στο να βοηθήσουν τα παιδιά να μάθουν καινούριες δεξιότητες ή στην εφαρμογή στρατηγικών που μειώνουν την προβληματική συμπεριφορά του παιδιού. Οι παρεμβάσεις μπορούν να επικεντρωθούν στην οικογένεια και εστιάζονται στη βελτίωση της ικανότητας των γονέων να διαβάζουν τα συναισθηματικά μηνύματα της συμπεριφοράς του

παιδιού και να διευκολύνουν την ανάπτυξη του αυτο-ελέγχου, της έκφρασης των συναισθημάτων και την επίλυση προβλημάτων. Η εκπαίδευση των γονέων μπορεί να διευκολύνει την αλλαγή της συμπεριφοράς των παιδιών και τη μείωση των ανεπιθύμητων συμπεριφορών (Fettig & Ostrosky, 2011).Τα αποτελέσματα της παρέμβασης μεγιστοποιούνται όταν οι στρατηγικές της παρέμβασης εφαρμόζονται και στο σπίτι (Odom et al., 2003).

Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να παρέχουν ευκαιρίες για να αναπτύξουν στα παιδιά τις ακόλουθες δεξιότητες: α) να αναγνωρίζουν και να κατονομάζουν τόσο τα δικά τους συναισθήματα όσο και τα συναισθήματα των άλλων, β) να διαχειρίζονται τα δικά τους έντονα συναισθήματα, γ) να θέτουν στόχους και να σχεδιάζουν το μέλλον, δ) να εργάζονται σε ομάδες, δ) να αναπτύσσουν θετικές σχέσεις ε) να επιλύουν προβλήματα και να παίρνουν αποφάσεις (Elias, Bryan, Patrikakou, & Weissberg, 2003).

Επιπλέον, είναι απαραίτητη η εδραίωση ενός συνεργατικού κλίματος στις σχέσεις σχολείου-οικογένειας. Αυτό περιλαμβάνει κοινή σύσκεψη μεταξύ εκπαιδευτικών-γονέων, και συναντήσεις μεταξύ εκπαιδευτικών-γονέων για την επίλυση προβλημάτων. Οι συναντήσεις αυτές βοηθούν τους γονείς να κατανοήσουν τις ανησυχίες του σχολείου και οι εκπαιδευτικοί να κατανοήσουν τις ανησυχίες των γονέων με αποτέλεσμα τη βελτίωση των σχέσεων, των στάσεων και πρακτικών (Roffey, 2004).

Η Πρόληψη της προκλητικής συμπεριφοράς στο σχολικό περιβάλλον

Η συμπεριφορά των μαθητών είναι πολύπλοκη και είναι το αποτέλεσμα πολλών μεταβλητών που σχετίζονται με το σχολείο, την οικογένεια, την κοινότητα και τον ίδιο τον

μαθητή.

Η υποστήριξη της θετικής συμπεριφοράς στο σχολικό περιβάλλον στηρίζεται στο σκεπτικό ότι όταν το προσωπικό του σχολείου διδάσκει και ενισχύει την αναμενόμενη συμπεριφορά, τότε μειώνονται τα προβλήματα συμπεριφοράς των μαθητών. Οι διαδικασίες στις οποίες στηρίζεται η συγκεκριμένη προσέγγιση είναι η πρόληψη, η πολυεπίπεδη υποστήριξη και η λήψη αποφάσεων η οποία στηρίζεται στην συλλογή δεδομένων. Η πρόληψη περιλαμβάνει τον ορισμό και τη διδασκαλία βασικών προσδοκιών συμπεριφοράς και την εδραίωση συνεπειών για την προβληματική συμπεριφορά. Επιπλέον, εστιάζεται στην εδραίωση ενός θετικού κλίματος στη σχολική κοινότητα στο πλαίσιο της οποίας οι προσδοκίες της συμπεριφοράς είναι προβλέψιμες, διδάσκονται άμεσα, ενισχύονται με σταθερότητα και αποτελούν το αντικείμενο επίβλεψης. Βασικές διαδικασίες είναι ο σαφής προσδιορισμός των αναμενόμενων θετικών συμπεριφορών, ο σαφής προσδιορισμός των προβληματικών συμπεριφορών, και ο προσδιορισμός των συνεπειών για τους μαθητές. Ακόμα, προγραμματίζεται η διδασκαλία των απαραίτητων δεξιοτήτων για την αλλαγή της συμπεριφοράς και η παροχή αποτελεσματικών κινήτρων για την εκδήλωση της επιθυμητής συμπεριφοράς (Sprague & Horner, 2007).

Προγράμματα πρόληψης που απευθύνονται στην οικογένεια

Η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Επομένως η συμμετοχή της οικογένειας στην παρέμβαση είναι ιδιαίτερα σημαντική για την επιτυχία της. Η εκπαίδευση των γονέων και η υποστήριξη της οικογένειας είναι θεμελιώδους σημασίας, καθώς οι θετικές αλληλεπιδράσεις με τους γονείς σχετίζονται με υγιή ανάπτυξη και λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς (Danlup & Horner, 2006).

Στη βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί παρεμβάσεις οι οποίες έχουν τεκμηριωθεί εμπειρικά (Νικολάου, 2017). Το πρόγραμμα θετικής γονεϊκής συμπεριφοράς Triple-P απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 2 έως 16 χρόνων (Sanders, Markie-Dadds, Tully & Bor, 2000). Εκπαιδεύει τους γονείς σε στρατηγικές διαχείρισης των παιδιών (έπαινος, ποιοτικός χρόνος) για την προαγωγή της κοινωνικής τους επάρκειας, καθώς και τρόπους διαχείρισης της κακής συμπεριφοράς (π.χ αγνόηση της δυσλειτουργικής συμπεριφοράς, θέσπιση κανόνων). Αυτή

η παρέμβαση υλοποιείται σε διάφορες μορφές. Μπορεί να έχει τη μορφή καθολικής παρέμβασης πρόληψης καθώς επίσης και τη μορφή κλινικών παρεμβάσεων. Έρευνες που έχουν ελέγξει εμπειρικά την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης αναφέρουν ότι τα θετικά αποτελέσματα της παρέμβασης παραμένουν τρία χρόνια μετά (Sanders, Bor, & Morawska, 2007).

Επιπρόσθετα, το πρόγραμμα Incredible Years απευθύνεται σε παιδιά, εκπαιδευτικούς και γονείς. Στόχος του είναι η πρόληψη και η αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς. Απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 2-8 που παρουσιάζουν ή διατρέχουν κίνδυνο να παρουσιάσουν προβλήματα συμπεριφοράς. Αρχικά σχεδιάστηκε για την αντιμετώπιση των διαταραχών διαγωγής, ωστόσο έχει αποδειχτεί αποτελεσματική και ως παρέμβαση πρόληψης (Hutchings et al., 2007).

Το πρόγραμμα Incredible Years συνιστά και θεραπευτική παρέμβαση της οποίας έχει αποδειχθεί η αποτελεσματικότητα (Webster-Stratton, Reid, & Hammond, 2004). Οι μέθοδοι διδασκαλίας περιλαμβάνουν βιντεοσκοπημένα παραδείγματα, συζήτηση στην ομάδα, μίμηση προτύπου, μίμηση ρόλων και εργασίες για το σπίτι μέσα σ΄ένα συνεργατικό πλαίσιο. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης των γονέων αποτελείται από δύο συστατικά στοιχεία: Το βασικό πρόγραμμα στο πλαίσιο του οποίου οι γονείς μαθαίνουν γονεϊκές δεξιότητες και ένα πιο προχωρημένο πρόγραμμα το οποίο εστιάζεται στην επικοινωνία και την επίλυση προβλημάτων.

Γενικότερα μία μορφή παρέμβασης είναι η εκπαίδευση των γονέων σε στρατηγικές διαχείρισης των παιδιών. Οι γονείς ενθαρρύνονται να αυξήσουν τις θετικές αλληλεπιδράσεις με τα παιδιά τους καθώς και να αυξήσουν τις ανταμοιβές για την καλή συμπεριφορά. Παράλληλα, ενθαρρύνονται να αγνοούν την ανεπιθύμητη συμπεριφορά και να βελτιώσουν την επικοινωνία με σαφή μηνύματα και συνέπειες. Οι παρεμβάσεις περιλαμβάνουν εργασίες για το σπίτι, και παιχνίδι ρόλων. Οι παρεμβάσεις αυτές πρέπει να προσαρμόζονται στην ηλικία και το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού. Τα προγράμματα που απευθύνονται στην οικογένεια είναι πιο αποτελεσματικά από εκείνα που στοχεύουν μόνο στο παιδί ή στους γονείς. Συστατικά στοιχεία των αποτελεσματικών παρεμβάσεων είναι η

βελτίωση των οικογενειακών σχέσεων, της επικοινωνίας και της επίβλεψης των παιδιών εκ μέρους των γονέων. Αν οι γονείς είναι ιδιαίτερα δυσλειτουργικοί, η παρέμβαση πρέπει να ξεκινά πολύ νωρίς ήδη από την προγεννητική περίοδο ή στην προσχολική ηλικία (Kumpfer & Alvarado, 2003).

Ατομική Δραστηριότητα 5

Με ποιο τρόπο η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς μπορεί να αξιοποιηθεί στο σχεδιασμό παρεμβάσεων ;

Σύνοψη/Ανακεφαλαίωση Αντικειμένου Συνεδρίας

Στην παρούσα ενότητα αποσαφηνίστηκε η έννοια της προκλητικής συμπεριφοράς, οι παράγοντες κινδύνου, οι προστατευτικοί παράγοντες, η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς και ο σχεδιασμός παρεμβάσεων για την πρόληψη και αντιμετώπιση της προκλητικής συμπεριφοράς. Μέσω της λειτουργικής ανάλυσης εντοπίζονται οι παράγοντες που υποθάλπουν την εκδήλωση των προβληματικών συμπεριφορών και τον εντοπισμό της λειτουργίας που επιτελεί μια συγκεκριμένη συμπεριφορά. Οι προβληματικές συμπεριφορές αντικαθίστανται μέσω της εκπαίδευσης σε δεξιότητες σε λειτουργικές και προσαρμοστικές συμπεριφορές.

Η συμμετοχή της οικογένειας στο σχεδιασμό των παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της προκλητικής συμπεριφοράς είναι απαραίτητη, καθώς συμβάλλει στην εκμάθηση καινούριων δεξιοτήτων στα παιδιά και στην εφαρμογή στρατηγικών για τη μείωση των προβληματικών συμπεριφορών. Η συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας μεγιστοποιεί τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων. Παράλληλα, ο σχεδιασμός παρεμβάσεων μπορεί να βασιστεί στην οικοσυστημική προσέγγιση με το σχεδιασμό αλλαγών σε όλα τα υποσυστήματα στα οποία εντάσσεται το παιδί κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του και επηρεάζουν τη συμπεριφορά του. Η προκλητική συμπεριφορά και γενικότερα οι προβληματικές συμπεριφορές είναι πολυπαραγοντικά φαινόμενα, τα οποία χρήζουν πολύπλευρης αντιμετώπισης.

Σημείωση: Οι ατομικές δραστηριότητες αποτελούν ερεθίσματα για προβληματισμό και δεν αποτελούν μέρος της αξιολόγησης της ενότητας.

Βιβλιογραφία

Benzies, K., & Mychasiuk, R. (2009). Fostering family resiliency: A review of the key protective factors. *Child & Family Social Work*, *14*(1), 103-114.

Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American psychologist*, *34*(10), 844.

Dunlap, G., & Horner, R. H. (2006). The applied behavior analytic heritage of PBS: A dynamic model of action-oriented research. *Journal of Positive Behavior Interventions*, *8*(1), 58-60.

Elias, M. J., Bryan, K., Patrikakou, E. N., & Weissberg, R. P. (2003). Challenges in Creating Effective Home-School Partnerships in Adolescence: Promising Paths for Collaboration.

Formoso, D., Gonzales, N. A., & Aiken, L. S. (2000). Family conflict and children's internalizing and externalizing behavior: Protective factors. *American Journal of Community Psychology, 28(2)*, 175-199.

Fettig, A., & Ostrosky, M. M. (2011). Collaborating with parents in reducing children's challenging behaviors: Linking functional assessment to intervention. *Child Development Research*, *2011*.

Kanne, S. M., & Mazurek, M. O. (2011). Aggression in children and adolescents with ASD: Prevalence and risk factors. *Journal of autism and developmental disorders*, *41*(7), 926-937.

Kumpfer, K. L., & Alvarado, R. (2003). Family-strengthening approaches for the prevention of youth problem behaviors. *American Psychologist*, *58*(6-7), 457.

McPhee, A., & Craig, F. (2009). Disruptive behaviour within the classroom: an ecosystemic view of pupil behaviour.

Nelson, J. R., Stage, S., Duppong-Hurley, K., Synhorst, L., & Epstein, M. H. (2007). Risk factors predictive of the problem behavior of children at risk for emotional and behavioral disorders. *Exceptional Children*, *73*(3), 367-379.

Odom, S. L., Brown, W. H., Frey, T., Karasu, N., Lee Smith-Canter, L., & Strain, P. S. (2003).

Evidence-based practices for young children with autism: Contributions for single-subject design research. *Focus on autism and other developmental disabilities*, *18*(3), 166-175.

O' Connor, K.J., & Ammen, S. (2013). Play therapy treatment planning and intervention. The ecosystemic model and workbook: Practical resources for the Health Professional. 2nd Ed. p. 89-104. Waltham, P.A.: Elsevier

Rauf, B. (2012). CHALLENGING BEHAVIOUR: ASSESSING RISK FACTORS IN PEOPLE WITH LEARNING DISABILITY. *Journal of Pakistan Psychiatric Society*, *9*(1).

Roffey, S. (2004). The home-school interface for behaviour: A conceptual framework for co-constructing reality. *Educational and child Psychology*, *21*(4), 95-108.

Sprague, J. R., & Horner, R. H. (2007). School wide positive behavioral supports. *The Handbook of School Violence and School Safety: From Research to Practice (Shane R. Jimerson & Michael J. Furlong, eds., 2007), an in-press draft is available at: http://starfsfolk. khi. is/ingvar/agi/Greinar/Sprague*, *20*.

Smith, B. J., & Fox, L. (2003). Systems of service delivery: A synthesis of evidence relevant to young children at risk of or who have challenging behavior. *Center for Evidence-based Practice: Young Children with Challenging Behavior. Available: www. challengingbehavior. org*.

Truyen, S.G.L., (2016). *Risk Factors associated with Challenging Behavior in Children with Intellectual Disability*. Tilburg University. Master's Thesis. Clinical Child Psychology, Department of Developmental Psychology.

Νικολάου, Ε. (2017). Η πρόληψη των διαταραχών διαγωγής κατά την προσχολική ηλικία. Στον ηλεκτρονικό συλλογικό του Π.Μ.Σ. "Περιβαλλοντική Εκπαίδευση" με θέμα "Κοινωνική και Πολιτισμική βιωσιμότητα". Τόμος 1, Σελίδες 223-238. Εκδόσεις Π.Μ.Σ Περιβαλλοντική Εκπαίδευσης, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Πανεπιστήμιο Αιγαίου. [ΚΕΦ.ΒΙΒΛ.15]